

CESTY VÝVINU LUDSTVA V SÚČASNEJ EPOCHE

FRANTIŠEK VARTÍK

Pri pohľade na súčasný stav úrovne a vývinu ľudskej spoločnosti vo svete vidíme obrovský historický prelom, ktorý sa začal v 20. storočí Veľkou októbrovou socialistickou revolúciou a dnes pokračuje vývinom a rastom svetovej socialistickej sústavy. Sú to v dejinách nebývalé, od základu nové historické skutočnosti. Súčasnosť je poznamenaná existenciou svetovej socialistickej sústavy, revolučným prechodom od kapitalizmu k socializmu a komunizmu, rozpadom imperialistickej sústavy, oslobodzovacím bojom koloniálnych a závislých národov. Stále výraznejšie sa rysuje cesta vývinu ľudstva v dnešnej epoche, cesta k socializmu a komunizmu.

Otázky socializmu a komunizmu dostali sa v posledných desaťročiach v celej šírke z oblasti teórie do bezprostrednej revolučnej praxe. Hlavný obsah súčasnej epochy tvorí prechod od kapitalizmu k socializmu. „Je to epocha zápasu dvoch protichodných spoločenských sústav, epocha socialistických a národnooslobodzovacích revolúcií, epocha rozkladu imperializmu, likvidácie koloniálneho systému, epocha prechodu stále nových národov na cestu k socializmu, víťazstva socializmu a komunizmu v celosvetovom meradle“ (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 6*). Tretina ľudstva žije dnes v podmienkach budovania a rozvíjania socialistickeho spoločenského zriadenia, pričom v Sovietskom sväze sa nastúpila cesta rozvinutej výstavby komunizmu. Komunistická výstavba v Sovietskom sväze a socialistický vývin v európskych a ázijských krajinách vtlača svoju pečať celému súčasnému historickému daniu.

Svetová socialistická sústava ako najvýznamnejší výdobytok medzinárodného robotníckeho hnutia je neodmysliteľná od existencie prvého socialistickeho štátu vo svete a najmä od jeho historickej misie, ktorú splnil svojím víťazstvom nad fašizmom v druhej svetovej vojne. Dnes vedúca sila sovietskeho ľudu — KSSS vytýčila konkrétny hlboko podložený a zdôvodnený plán komunistickej výstavby.

Nový program KSSS na základe hlbokoj analýzy vnútorných a medzinárodných podmienok a na základe skúseností Sovietskeho sväzu a ľudovodemokratických krajín, ako aj celého medzinárodného robotníckeho hnutia odhaľuje nové zákonitosti a určuje hlavné úlohy pre zabezpečovanie komunistickej výstavby v SSSR. Program KSSS s vedeckou presnosťou vytyčuje jednotlivé hlavné úlohy na

všetkých úsekoch života spoločnosti na základe poznania objektívnych zákonitostí spoločenského vývinu, dôsledne uplatňujúc marxisticko-leninské učenie na konkrétnu spoločenskú situáciu.

Hlboká analýza a tvorivé zovšeobecnenie skúseností z praxe stali sa základom nových teoretických záverov a významných podnetov pre revolučnú prax. Tak ako pre ľudstvo ostane trvale historickým medzníkom etapa nástupu rozvinutej komunistickej výstavby, rovnakou mierou stáva sa historickým aj teoretický odraz a smernica tejto praxe — nový program 'KSSS, ktorý obohacuje marxistické učenie, ukazuje a odhaľuje nové cesty a perspektívy. Budovanie komunizmu v SSSR, ako o tom dáva svedectvo program KSSS — 'program komunistickej výstavby, je názorným potvrdením toho, že prechod od socializmu ku komunizmu sa môže uskutočniť iba na základe 'rešpektovania objektívnych historických zákonitostí. Vývin ľudskej spoločnosti aj za socializmu sa uberá nevyhnutne vpred, pričom nie je možné určiť etapy a vývinové stupne obísť alebo prekročiť práve tak, ako nemožno vývin na určitom stupni zastaviť. Komunistická spoločnosť sa stala z vidiny najväčšou silou dneška. V súčasnej epoche uberá sa ľudstvo na obrovských priestoroch zeme k vyššiemu spoločenskému poriadku, ku komunizmu.

Prítomnosť Sovietskeho sväzu je blízkou budúcnosťou národov budujúcich socializmus, spomedzi ktorých sa v našej 'republike ako v prvej dovŕšila socialistickej výstavba, vybudovala sa materiálno-technická základňa socializmu a pristúpilo sa k budovaniu rozvinutej socialistickej spoločnosti. Nástup do tejto etapy znamená súčasne zhromažďovanie síl a predpokladov pre prechod ku komunizmu.*

Existencia svetovej socialistickej sústavy hlboko ovplyvňuje celé medzinárodné dianie a vytvára v stále rastúcej miere priaznivejšie podmienky pre boj pokrokových síl vo svete. Ak existencia Sovietskeho sväzu neobyčajne priaznivo ovplyvnila nástup cesty a tempo socialistickej výstavby v ľudových demokraciách, tak dnes existencia svetovej socialistickej sústavy vytvára reálne možnosti na cestu prechodu od socializmu ku komunizmu a v nebývalej miere otvára priaznivé možnosti revolučným a pokrokovým silám vo svete v boji za socializmus, demokraciu a pokrok.

V teórii marxizmu jeho zakladatelia rozpracovali a naznačili základné obrysy a znaky spoločenského zriadenia, do ktorého ľudstvo zákonite smeruje. Klasici marxizmu-leninizmu ukázali komunistickej zriadenie nielen ako métu, ku ktorej smeroval boj potláčaných a vykorisťovaných tried, ale zároveň aj ako nevyhnutný a zákonitý dôsledok objektívneho historického procesu vývinu. Pochopiteľne, nebolo možno do podrobností predvídať všetky stránky tohto zložitého historického

* Skutočnosť, že sa v ČSSR nastúpilo ako v prvej krajine do etapy budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti, nie je náhodná, ale je to zákonitý dôsledok tempa budovania socialistickej spoločnosti vzhľadom na konkrétne historické podmienky našej krajiny. Československá socialistickej republika bola vo zvýšenej miere predmetom pozornosti reakčných zahraničných síl a protimarxistických teoretikov, ktorí sa usilovali dokázať, že marxizmus a vôbec socialistickej výstavbu nemožno uplatniť a realizovať v priemyselne vyvinutých krajinách. V súlade s marxistickým učením stal sa pravý opak a v celej šírke sa ukázali prednosti budovania socialistickej zriadenia v priemyselne vyspelej krajine.

procesu. Marxisticko-leninské učenie podalo jasný obraz o zákonitostiach vývinu ľudskej spoločnosti, pričom sa podrobne rozpracovali a vyzdvihli najmä tie zákonitosti a súvislosti, ktoré osvetľujú príčiny a celkovú historickú zákonitosť vývinu ľudskej spoločnosti od kapitalizmu k socializmu a komunizmu. Marxistické učenie pred viac ako sto rokmi, v čase, keď sa ešte kapitalizmus stal neotrastiteľným, poukazovalo na nevyhnutný zánik kapitalizmu a na zákonité vystriedanie kapitalizmu socializmom a komunizmom. Ako sa Marxovo učenie stalo osudovou predpovedou zániku kapitalistického spoločenského zriadenia? Nešlo o veštbu, ale o presné vedecké predvídanie, ktoré bolo budované na poznaní objektívnych zákonitostí spoločenského vývinu. A ak bola v Manifeste komunistickej strany symbolicky vyslovená výstraha pred dejinnou nevyhnutnosťou a zákonitosťou, ktorú má prebojovať proletariát slovami: „Nech sa trasú panujúce triedy pred komunisticou revolúciou!“, dnes možno v celej šírke vidieť oprávnenosť a opodstatnenosť tejto výstrahy. Revolúcie odstraňujúce kapitalizmus sa uskutočnili v celom rade krajín a ich oheň sa nezadržateľne rozširuje. Kapitalizmus sa otriasa vo svojich najhlbších základoch, zmietaný neriešiteľnými vnútornými protirečeniami. Každodenná prax a skúsenosť nezvratne potvrdzuje, že kapitalizmus sa historicky prežil a je posledným vykorisťovateľským zriadením v dejinách ľudstva, ktoré je vystriedané socialistickou a komunisticou spoločnosťou.

Sila objektívnych zákonitostí spoločenského vývinu sa nezadržateľne prejavuje v stále významnejšej prevahe socializmu a komunizmu vo svete, stále rastúcim vplyvom socialistických ideí vo vedomí pracujúcich na celom svete, neustále narastá v súčasnom období triedne a národné uvedomenie ľudových mäs.

Sovietsky sväz ako prvá krajina na svete prekliesnil cestu k socializmu a svojím historickým víťazstvom v druhej svetovej vojne vytvoril priaznivé podmienky pre socialistický vývin v európskych a ázijských krajinách ľudových demokracií. Dnes ako prvá krajina na svete na podklade hlbokej teoretickej analýzy a rozpracovania úloh pristupuje k rozvinutej komunistickej výstavbe. *Vedúca úloha Sovietskeho sväzu vo svetovej socialistickej sústave, vedúca úloha Komunistickej strany Sovietskeho sväzu je zákonitým dôsledkom objektívnej historickej činnosti a miesta, ktoré Sovietsky sväz zaujíma v revolučnom vývine ľudskej spoločnosti.*

*

Kompas socialistických revolučných premien vo svete je marxisticko-leninské učenie, ktoré sa neustále rozvíja a obohacuje skúsenosťami praxe, pričom samotné je nevyhnutnou podmienkou a smernicou pre revolučnú prax.

Prechod od kapitalizmu k socializmu sa neuskutočňuje živelne, ani automaticky, ale predpokladá znalosť objektívnych zákonov spoločenského vývinu a cieľavedomé, aktívne revolučné pôsobenie v smere týchto zákonitostí. Súčasná spoločenská situácia stavia pred teóriu stále novšie zložité úlohy. Nedogmatický a tvorivý prístup ku skutočnosti je charakteristickou črtou politiky marxistických strán, ktoré stoja na čele revolučného vývinu vo svete.

O správnosti marxistického učenia podáva svedectvo celý doterajší vývin vo svete. Ani jedno učenie v dejinách ľudstva nepotvrdilo prax natoľko ako mar-

xizmus-leninizmus. Zákonný prechod od kapitalizmu k socializmu bol v marxistickej teórii hlboko vedecky zdôvodnený, pričom sa poukázalo na mnohotvárnosť ciest a foriem, ktorými sa bude tento proces uskutočňovať. „Všetky národy dospejú k socializmu,“ napísal V. I. Lenin, „to je neodvratné, avšak všetky neprídu rovnako, každý vnesie svojráznosť do tej či onej formy demokracie, do toho či oného špecifického druhu diktatúry proletariátu, do toho či oného tempa socialistických premien rôznych stránok spoločenského života. Niet nič teoreticky úbohejšieho a prakticky smiešnejšieho ako »v mene historického materializmu« malovať budúcnosť v tomto ohľade jednotvárnou šedou farbou. Bola by to hrozná mazanica, nič viac“ (V. I. Lenin, *Spisy* 23, Bratislava, 1956, str. 62).

Existencia svetovej socialistickej sústavy, cesty jednotlivých krajín od kapitalizmu k socializmu v celej šírke potvrdil tieto závery. V Sovietskom sväze a v ostatných krajinách svetovej socialistickej sústavy sa objavili mnohé svojrázne črty a formy pri pretváraní a organizovaní života spoločnosti v oblasti hospodárskej, politickej a ideologickej. Výskyt nových foriem a metód pri prechode od kapitalizmu k socializmu je podmienený historickými zvláštnosťami a tradíciami jednotlivých krajín, rozdielnosťami ekonomického, politického a kultúrneho života, národnými zvláštnosťami atď., ktoré existujú za kapitalizmu. Na formy a metódy, v ktorých sa uskutočňuje prechod od kapitalizmu k socializmu, významnou mierou pôsobia konkrétne vnútorné a medzinárodné podmienky, za ktorých sa prechod uskutočňuje. Na druhej strane je potrebné vidieť, že pri všetkých osobitostiach a mnohotvárnosti foriem, *prechod od kapitalizmu k socializmu má vo všetkých krajinách spoločnú podstatu, rovnaký historický obsah, bez ohľadu na formy, v akých sa uskutočňuje.*

Rozmanitosť foriem je prejavom spoločných základných zákonitostí v špecifických formách, zodpovedajúcich konkrétnym podmienkam danej krajiny. Skúsenosti Sovietskeho sväzu a ľudovodemokratických krajín nezvratne potvrdzujú, že *k socializmu môžu národy dospieť iba cez socialistickú revolúciu a diktatúru proletariátu.* Sovietsky sväz prekliesňoval ako prvý cestu k socializmu v podmienkach neobyčajne sťažených, z čoho vyplynul rad opatrení a metód zodpovedajúcich týmto sťaženým podmienkam. Niekoľko rokov po revolúcii upozorňoval V. I. Lenin na nevyhnutnosť tvorivo a nedogmaticky uplatňovať taktiku ruských bolševikov v konkrétnych vnútorných a medzinárodných podmienkach. „Vrážali sme prvý klin do svetového kapitalizmu. Klin je vrazený... Vy, súdruhovia kaukazskí komunisti, nemusíte vrázať klin, vy musíte vedieť veľmi opatrne a sústavne vytvárať nové, využívať pritom pre vás výhodnú medzinárodnú situáciu roku 1921. Aj Európa aj celý svet v roku 1921 nie je už ten, čo bol roku 1917 a 1918.

Nekopírovať našu taktiku, ale samostatne premyslieť príčiny jej svojráznosti, jej podmienky a výsledky. Neuplatňovať vo svojej krajine literu, ale ducha, zmysel, ponaučenie zo skúseností rokov 1921“ (V. I. Lenin, *Spisy* 32, Bratislava 1955, str. 294).

V celej šírke sa tieto Leninove myšlienky uplatnili v praxi pri revolučnom vývine v ľudovodemokratických krajinách po druhej svetovej vojne. Priaznivé historické podmienky vytvárané predovšetkým víťazstvom Sovietskeho sväzu a jeho pomocou a ochranou, ktorú poskytoval revolučným silám v Európe a v Ázii,

umožnili uskutočnenie prechodu k socializmu bez určitých opatrení a metód, ktoré boli pri ceste Sovietskeho sväzu v kapitalistickom obklúčení za občianskej vojny a imperialistickej intervencie nevyhnutné. Krajiny ľudových demokracií obohatili mnohými novými a svojráznymi črtami formu politickej a hospodárskej organizácie spoločnosti.

Socialistické revolúcie v európskych a ázijských krajinách viedli k vytvoreniu svetovej socialistickej sústavy. Jej vytvorenie zmenilo situáciu vo svete v prospech síl socializmu. Hlavná charakteristická črta súčasnosti spočíva v tom, že svetová socialistická sústava sa stáva rozhodujúcim faktorom v rozvoji ľudskej spoločnosti. Úspechy Sovietskeho sväzu a celej svetovej socialistickej sústavy, prehĺbenie krízy svetového kapitalizmu, všetko toto vytvára priaznivejšie podmienky pre robotnícke hnutie, pre triedny boj v kapitalistických krajinách v prospech pracujúcich. Rysujú sa stále priaznivejšie reálne podmienky pre prechod k socializmu v ďalších krajinách. V programe KSSS nachádzame analýzu novej historickej situácie vo svete a príslušné teoretické zovšeobecnenia, ktoré majú nedozierny význam pre revolučný vývin na celom svete. Program dôsledne leninsky, hlboko dialektickým spôsobom robí závery o nových formách a cestách prechodu od kapitalizmu k socializmu, zodpovedajúce súčasným historickým podmienkam.

I keď sa obe svetové vojny rozpútané imperialistami končili socialistickými revolúciami, komunisti nikdy nespájali cestu k socialistickej revolúcii s vojnami medzi štátmi. Revolúcie ako výsledok vyostrenia vnútorných protirečení kapitalistického spôsobu výroby sú celkom možné aj bez vojen. V súčasnom období sa vytvorili viac ako kedykoľvek predtým priaznivé podmienky pre to, aby robotnícka trieda dosiahla svoje ciele bez svetovej vojny. „Robotnícka trieda a jej predvoj — marxisticko-leninské strany — dávajú prednosť pokojnému prechodu moci z rúk buržoázie do rúk proletariátu, bez občianskej vojny. Uskutočnenie tejto možnosti by zodpovedalo záujmom robotníckej triedy a všetkému ľudu i celonárodným záujmom krajiny“ (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 30*).

Pre robotnícku triedu v mnohých krajinách vytvára sa reálna možnosť poraziť reakčné protiludové sily, vybojovať si väčšinu v parlamente a premeniť ho z nástroja slúžiaceho záujmom buržoázie na nástroj slúžiaci záujmom pracujúceho ľudu. *Pre to je nevyhnutné opierať sa o väčšinu ľudu a rozvinúť široký mimoparlamentný boj, čeliť oportunistickým živlom a zlomiť odpor reakčných síl a tým vytvoriť potrebné podmienky pre pokojnú socialistickú revolúciu.*

Využitie parlamentu pre prechod od kapitalizmu k socializmu opiera sa o skúsenosti medzinárodného revolučného hnutia, opiera sa o skúsenosti, ktoré získali pri svojom revolučnom vývine ľudovodemokratické krajiny. Aj konkrétne v Československu, i keď sa revolučný vývin nezačínal vybojovaním si väčšiny v parlamente, možno vidieť, ako sa zásluhou politiky KSČ premieňal parlament z nástroja buržoázie na nástroj slúžiaci rozvíjaniu boja za záujmy ľudu, na nástroj rozvíjania revolúcie. Rovnako, ako revolučná cesta Československa, ani v programe KSSS naznačená možnosť pokojnej cesty socialistickej revolúcie získaním väčšiny v parlamente nemá nič spoločného so sociálnodemokratickými predstavami a náhľadmi o nástupe k socializmu získaním väčšiny vo voľbách bez triedneho boja. V marxistickom poňatí aj pokojná cesta k socializmu predpokladá rozvíjanie

nepretržitého triedneho boja robotníckej triedy a pracujúcich más proti monopolistickému veľkokapítálu, proti reakcii za hlboké sociálne premeny v oblasti politickej a hospodárskej.

Pokojné uskutočnenie socialistickej revolúcie bez občianskej vojny črtá sa v súčasnom období ako možnosť. Prítom je premena skutočnosti nezávisí od snáh a úsilia robotníckej triedy. Program KSSS upozorňuje, že *v podmienkach, keď vykorisťovateľské triedy použijú násilie, treba mať na zreteli možnosť nie pokojného prechodu k socializmu*. Prudkosť a formy triedneho boja v takýchto podmienkach nebudú závisieť natoľko od proletariátu ako skôr od sily odporu reakčných kruhov proti väčšine ľudu, od toho, či tieto kruhy použijú násilie v niektorej etape boja za socializmus. Vychádzajúc z konkrétnych vnútorných a medzinárodných podmienok vo svete Program KSSS pripúšťa možnosť, že v niektorých krajinách vznikne situácia, ktorú predvídal Marx a Lenin, keď pre buržoáziu bude výhodné súhlasiť s odpredajom niektorých základných výrobných prostriedkov a pre proletariát bude výhodné si ich „zakúpiť“.

„Úspech boja robotníckej triedy za víťazstvo revolúcie bude závisieť od toho, ako si robotnícka trieda a jej strana osvoja všetky formy boja, pokojné i nepokojné, parlamentné i neparlamentné a budú pripravené k čo najrýchlejšiemu a neočakávanému vystriedaniu jednej formy boja formou druhou“ (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 31*).

Ako sme už uviedli, existencia svetovej socialistickej sústavy znamená dejinný obrat v pomere síl vo svete v prospech socializmu a pokroku. Vznikla skutočne nová historická situácia, za ktorej, ako na to poukázal Návrh programu, v mnohých krajinách si môže robotnícka trieda ešte pred zvrhnutím buržoázie vynútiť také opatrenia, ktoré presahujú rámec obvyklých reforiem a majú životný význam tak pre robotnícku triedu a rozvoj jej boja za socializmus, ako aj pre väčšinu národa. Túto možnosť je potrebné chápať v spojitosti s novými historickými podmienkami, v ktorých sa uskutočňuje dnešný revolučný boj pokrokových tried vo svete, treba ich jasne oddeliť od oportunistických a reformistických teórií hlásajúcich dosiahnutie socializmu bez revolúcií, bez uchopenia moci robotníckou triedou. Možnosť vynútenia si hlbokých spoločenských premien pred zvrhnutím buržoázie sa neviaže na dohodu s buržoáziou, ale na boj proti nej. Uvedená myšlienka vychádza zo skutočnosti, že revolučné masy vo svojom boji proti buržoázii a imperializmu, opierajúc sa a podporujúc pokrokovú mierovú politiku svetovej socialistickej sústavy, vyvíjajú tlak na vládnuce kruhy, aby zastavili prípravu novej svetovej vojny, aby sa vzdali rozpútavania lokálnych vojen a aby využívali hospodárstvo na mierové účely. Dosiahnutie opatrení presahujúcich rámec obvyklých reforiem sa neuskutočňuje triednym mierom s buržoáziou, ale triednym bojom proti nej. Samotná buržoázia ich pripustí iba pod tlakom a ako nevyhnutnosť pre záchranu vlastnej existencie. V tom sa prejavuje vplyv nových historických podmienok, vplyv existencie svetovej socialistickej sústavy na vnútornú situáciu v kapitalistických krajinách. Prejavuje sa v tom prehlbujúca sa kríza, v ktorej sa nachádza kapitalistická sústava. Skúsenosti medzinárodného revolučného hnutia potvrdzujú, že robotnícka trieda, ak zjednotí široké vrstvy pracujúcich, je schopná odraziť útok fašistickej reakcie a presadiť plnenie pokrokových

požiadaviek. Pri rozvíjaní tohto tlaku a úsilia na vládnuce kruhy je v súčasnej historickej epoche možnosť presadiť v mnohých krajinách celonárodný mierový program a dosiahnuť národnú nezávislosť, demokratické práva a isté zlepšenie životných podmienok ľudu (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 28–29*).

Objektívna zákonitosť spoločenského vývinu sa nezadržateľne presadzuje. Rozširuje sa a narastá socializmus, zužuje sa kapitalistický svet. V nevidanej miere sa zostrili všetky protirečenia kapitalizmu.

„Socialistické revolúcie, národnooslobodzovacie protiimperialistické revolúcie, ľudovodemokratické revolúcie, široké roľnícke hnutia, boj ľudových mas za zvrhnutie fašistických a iných tyranských režimov, demokratické hnutia proti národnostnému útlaku — to všetko sa zlieva do jediného svetového revolučného procesu, ktorý podkopáva a rúca kapitalizmus“ (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 29*).

Revolučné sily málo vyvinutých krajín získavajú široké perspektívy pri vytváraní a rozvíjaní národnodemokratického štátu, ktorého politickým základom je blok všetkých pokrokových a vlasteneckých síl bojujúcich za zabezpečenie národnej nezávislosti, za širokú demokraciu, za dovedenie protiimperialistickej, protifeudálnej revolúcie do konca. Svetová kapitalistická sústava v súčasnej epoche dozrela ako celok pre uskutočnenie revolúcie proletariátu.

Medzinárodný význam existencie svetovej socialistickej sústavy, jej vplyv na priaznivé podmienky pre rozvíjanie revolučného boja pokrokových síl nemá nič spoločného s tzv. teóriou exportu revolúcie. Marxisticko-leninské strany pokladajú za svoju internacionálnu povinnosť vyzývať národy všetkých krajín k jednote, mobilizovať všetky svoje vnútorné sily na odvrátenie a odrazenie zasahovania imperialistov do ktorejkoľvek krajiny proti ľudu, ktorý sa pozdvihol k revolúcii. Revolúciu nemožno robiť na objednávku. Nemožno ju vnútiť ľudu zvonka. Ona je výsledkom hlbokých vnútorných a medzinárodných rozporov kapitalizmu. Zároveň však je internacionálnou úlohou socialistických krajín zabrániť zasahovaniu imperialistov do vnútorných záležitostí ktorejkoľvek krajiny, zabrániť im vývoz kontrarevolúcie.

Významným činiteľom súčasnej doby je jednota úsilia národov oslobodených krajín a národov socialistických krajín v boji za hlavnú otázku súčasnosti, v boji za mier a proti vojnovému nebezpečenstvu.

Svetová socialistická sústava sa zákonite stáva centrom mierového úsilia na svete. V novej historickej epoche nebývale vzrástli možnosti ľudových mas účinne zasiahnuť do riešenia základných medzinárodných otázok. „Rastúca prevaha síl socializmu nad silami imperializmu, síl mieru nad silami vojny vedie k tomu, že ešte pred úplným víťazstvom socializmu na svete, za existencie kapitalizmu v časti sveta, vznikne reálna možnosť vylúčiť svetovú vojnu zo života spoločnosti“ (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 43*).

Vo svete neustále vzrastá myšlienka mierového spolužitia socialistických a kapitalistických štátov. Mierová koexistencia je objektívnou nutnosťou vývinu ľudskej spoločnosti v súčasnom období.

Mierová politika SSSR známa od prvého dekrétu sovietskej moci nadobúda životnú dôležitosť pre celé ľudstvo vzhľadom na úroveň ničivých zbraní, ktoré sú

k dispozícii. To neznamená, že socialistické krajiny zavrhujú protirečenia medzi kapitalizmom a socializmom, podceňujú ich a predpokladajú trvalú existenciu kapitalizmu. Mierové spolužitie neznamená ustúpenie z pozícií triedneho boja, ideologického boja proti buržoáznym náhľadom. Kapitalizmus má vlastné vývinové zákony, ktoré nevyhnutne privádzajú jeho zánik. Socialistické krajiny sú jednoznačne proti vojnovému riešeniu medzinárodných otázok. Pre socialistické premeny v dnešných kapitalistických krajinách je rozhodujúca vnútorná situácia, stupeň revolučnosti más a protirečení medzi buržoáziou a proletariátom. Pritom mierové spolužitie je základom mierového súťaženia medzi kapitalizmom a socializmom v medzinárodnom meradle a je to špecifická forma triedneho boja medzi kapitalizmom a socializmom. Prednosti a životaschopnosť socialistického spôsobu výroby sa v celej šírke prejavia v mierovom súťažení.

Mierové spolužitie, ako sa uvádza aj v Návrhu programu KSSS, vytvára priaznivejšie možnosti pre boj robotníckej triedy v kapitalistických krajinách, uľahčuje boj národov koloniálnych a závislých krajín za ich oslobodenie.

Mierové spolužitie zodpovedá životným záujmom celého ľudstva. Trvalé odstránenie vojen, to je historické poslanie komunizmu.

*

Program KSSSS poukazuje na to, že vzhľadom na osobitosti historické a národné vytvárajú sa špecifické podmienky revolučného procesu, rozmanitosť foriem a tempa, ktorými proletariát dosiahne moc. Na základe toho vytvára sa v mnohých krajinách možnosť a nutnosť prechodných stupňov v rozvíjaní boja za diktatúru proletariátu, rozmanitosť foriem politickej organizácie, ktorá buduje socializmus.

Už K. Marx v Kritike Gothajského programu výstižným spôsobom sformuloval podstatu prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu. „Medzi kapitalistickou a komunistickou spoločnosťou leží obdobie revolučnej premeny jednej spoločnosti na druhú. Tomu zodpovedá i politicky prechodné obdobie, v ktorom štát nemôže byť nič iné, ako revolučná diktatúra proletariátu“ (Marx — Engels, *Vybrané spisy II*, 1953, str. 26).

Celý doterajší vývin a skúsenosti z budovania socializmu v krajinách svetovej socialistickej sústavy mnohonásobne potvrdil a potvrdzujú tento záver. Prechod od kapitalizmu k socializmu, nech sa uskutoční v akejkoľvek forme, vždy je prechodom revolučným. Pri všetkej mnohotvárnosti foriem prechodu prejavuje sa vo všetkých krajinách nevyhnutnosť riešenia základných, podstatných a spoločných úloh. Skúsenosti celého medzinárodného robotníckeho hnutia jednoznačne svedčia o tom, že národy môžu dospieť k socializmu len cez revolúciu a diktatúru proletariátu. Štátna moc môže mať v období výstavby socializmu sebarozmanitejšie formy, ich podstata však nevyhnutne ostáva rovnaká: diktatúra proletariátu, ktorá je najširšou, skutočnou demokraciou pre pracujúcich.

Na rozdiel od buržoázie, ktorá zastiera triednu podstatu svojho štátu, marxizmus odhalil triedny základ štátu vo všetkých vykorisťovateľských spoločenských formáciách a zároveň podal obraz o triednom charaktere štátu proletárskeho.

Diktatúra proletariátu vyjadruje záujmy nielen robotníckej triedy, ale všetkého pracujúceho ľudu, pričom jej hlavným obsahom nie je násilie.

Diktatúra proletariátu má svoje historicky vymedzené poslanie, v ktorom spĺňa nevyhnutné úlohy pre zabezpečenie spoločnosti na jej ceste k beztriednemu komunistickému zriadeniu. Všetky predchádzajúce vládnuce triedy zdokonaľovali diktatúru ako prostriedok na upevnenie a zvečnenie svojho triedneho panstva. Vyplyvalo to z toho, že chceli upevniť a natrvalo zachovať existujúci stav výrobných vzťahov, že chceli zachovať nedotknutú danú formu vlastníctva výrobných prostriedkov a tým privlastňovanie si plodov práce vykorisťovaných. Každá vykorisťovateľská trieda využívala všetky prostriedky na to, aby zachovala seba a svoje triedne panstvo. Hlavným nástrojom v tomto smere bol štát.

Proletariát je v dejinách prvá, dôsledne revolučná trieda, ktorá nevlastní nijaké výrobné prostriedky a ani sama nie je vo vlastníctve vykorisťovateľov. Z toho vyplýva skutočnosť, že zároveň nemá nijaké vnútorné, subjektívne, triedne záujmy, ktoré by ju na určitom stupni vývinu postavili proti objektívnemu historickému procesu, zákonite smerujúcemu k beztriednej spoločnosti. Na rozdiel od všetkých predchádzajúcich tried proletariát je prvá trieda v dejinách, ktorá má najvlastnejší záujem na dosiahnutí cieľa — beztriednej spoločnosti — ktorý znamená aj jej zánik ako triedy. Triedne záujmy proletariátu sú v trvalom súlade s objektívnym zákonitým procesom vývinu. Vytvorenie beztriednej komunistickej spoločnosti je teda nielen objektívnym a nevyhnutným stupňom vývinu spoločnosti, ale zároveň aj najvlastnejším triednym záujmom proletariátu, za dosiahnutie ktorého aktívne bojuje. Z týchto skutočností vyrastajú potom aj podstatne odlišné črty diktatúry proletariátu od všetkých v dejinách existujúcich diktatúr vládnuúcich tried. Vývinom socialistickej spoločnosti prechádza hlbokými zmenami socialistickej štát. Prechádza zmenami aj samotná diktatúra proletariátu. Hlboký rozbor týchto zmien, ich príčiny a podstatu nachádzame v programe KSSS.

Po likvidácii vykorisťovateľských tried odumiera funkcia potláčania ich odporu a široko sa rozvíjajú hlavné funkcie socialistickej štátu — hospodársko-organizačná a kultúrno-výchovná.

Socialistický štát vstupuje do nového vývinového štádia. Začína sa proces prerastania štátu do všeludovej organizácie pracujúcich v socialistickej spoločnosti. Proletárska demokracia sa stále čoraz viac mení na všeludovú socialistickú demokraciu. Problémy štátu, otázky demokracie, diktatúry, slobody atď. sú predmetom ideologických sporov s protimarxistickými teoretikmi. Klasici marxizmu nezmieriteľne kritizovali akékoľvek pokusy posudzovať otázky slobody, demokracie a diktatúry izolovane od triednej štruktúry spoločnosti, od existencie antagonistickej tried.

Otázky diktatúry proletariátu a otázky socialistickej štátu dostávajú sa v súčasnom období ako dôsledok prevratných zmien uskutočnených v SSSR do nových súvislostí. Menia sa v dôsledku zmien základne, nad ktorou vyrástli.

Program KSSS opätovne zdôrazňuje, že diktatúra proletariátu bola nevyhnutná v celej epoche, a to až dovtedy, kým socializmus nezvíťazil úplne a definitívne, kým sa nezabezpečil prechod spoločnosti k rozvinutej výstavbe komunizmu. Týmto

diktatúra proletariátu splnila svoje historické poslanie a prestala byť v SSSR nutnou.

Zovšeobecnenie praxe socialistickej výstavby SSSR ukázalo, že diktatúra robotníckej triedy prestáva byť nezbytnou skôr ako odumrie štát. Štát ako všeludová organizácia v dôsledku historických podmienok, v ktorých sa buduje komunizmus, ostáva až do úplného víťazstva komunizmu. Rozvoj socialistickej štátnosti postupne povedie k jej premene na spoločenskú *komunistickú samosprávu*, v ktorej sa spoja soviety, odborové, družstevné a iné masové organizácie pracujúcich (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 77*).

Problém odumierania štátu nie je v marxizme nový a ani málo známy. S vedeckou predvídavosťou naznačili túto skutočnosť už zakladatelia marxizmu. Pochopiteľne, nebolo možné predvídať konkrétny priebeh a vývin socialistickej revolúcie vo svete. Ináč by otázka vyzerala, ak by sa socialistická revolúcia bola uskutočnila súčasne na celom svete alebo vo väčšine priemyselne najvyspelejších krajín a nie v ojedinelej krajine v podmienkach kapitalistického obklúčenia. Nemožno dnes správne hodnotiť a posudzovať otázku socialistickeho štátu bez toho, aby sa nevychádzalo z existencie dvoch proti sebe stojacich svetových sústav — socialistickej a kapitalistickej.

Aj dnes revizionisti útočia proti marxistickému chápaniu úloh a poslania štátu. Bez ohľadu na vnútornú situáciu socialistických krajín a na medzinárodné podmienky vyhlasujú potrebu zrušenia štátu. Konkrétny vedecký rozbor súčasnej situácie znova potvrdzuje správnosť doterajšej politiky marxistických strán v otázke štátu. Program KSSS tvorivo rozvíja a uplatňuje marxistické tézy na konkrétne historické podmienky.

Návrh programu túto otázku uzatvára takto: „Historický vývoj nevyhnutne vedie k odumieraniu štátu. Pre úplné odumretie štátu sú potrebné tak vnútorné podmienky — vybudovanie vyspelej komunistickej spoločnosti, ako aj vonkajšie podmienky — definitívne vyriešenie rozporov medzi kapitalizmom a komunizmom na medzinárodnom dejisku v prospech komunizmu“ (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 78*).

Pritom je potrebné vedieť, že existencia štátu v rozvinutej komunistickej spoločnosti v žiadnom prípade neobmedzuje, ale naopak, zabezpečuje slobodu a demokraciu pre všetkých. Robotnícka trieda pritom ako najpokrokovejšia a najorganizovanejšia sila sovietskej spoločnosti si zachováva svoju funkciu vodkyne spoločnosti až dovtedy, kým bude dobudovaný komunizmus, až zmiznú triedy.

*

Budovanie komunizmu v Sovietskom sväze je súčasťou výstavby komunistickej spoločnosti, ktorú budujú národy celej svetovej socialistickej sústavy. Skutočnosť, že socialistické revolúcie sa začali v jednotlivých krajinách v rôznom období, pričom úroveň ich hospodárskeho a kultúrneho rozvoja nebola rovnaká, spôsobuje, že výstavbu socializmu nedovršujú súčasne a epochu rozvinutej socialistickej výstavby začínajú v rôznom období.

Existencia svetovej socialistickej sústavy, vzájomná pomoc a spolupráca krajín umožňuje im skrátiť obdobie potrebné pre výstavbu socializmu. Takto sa vytvá-

rajú podmienky pre viac-menej súčasný prechod ku komunizmu krajín svetovej socialistickej sústavy, a to počas jednej historickej epochy.

Možno predpokladať, že pri prechode ku komunizmu budú v stále väčšej miere ustupovať odlišnosti foriem a ciest v jednotlivých krajinách a stále vo väčšej miere sa bude prejavovať spoločná podstata tohto historického procesu v blízkyh, príbuzných a spoločných formách, ktorými sa bude realizovať.

Rozmanitosť ciest, metód a foriem prechodu od kapitalizmu k socializmu vznikala okrem iného najmä v dôsledku rozdielnosti hospodárskej, politickej a kultúrnej úrovne, na ktorej sa pred socialisticou revolúciou nachádzali jednotlivé krajiny. Ku komunizmu budú nastupovať krajiny zďaleka nie za takej odlišnej úrovne hospodárskej, kultúrnej a politickej, ako to bolo pri nástupe cesty k socializmu. Zákonitosť spoločného vývinu za socializmu je taká, že rozdielnosť z čias kapitalizmu sa v priebehu socialistickej výstavby pri pomoci a spolupráci krajín socialistickej sústavy postupne vyrovnávajú. Po dosiahnutí určitej úrovne môžu krajiny prikočiť k budovaniu rozvinutého komunizmu. Na tieto stránky pri rešpektovaní konkrétnych podmienok jednotlivých krajín upozorňuje aj program KSSS. „Socializmus zblízuje národy a krajiny. Pri širokej spolupráci vo všetkých sférach hospodárskeho, verejného, politického a kultúrneho života sa bude upevňovať spoločná ekonomická základňa svetového socializmu“ (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 94*).

Dve existujúce protikladné svetové hospodárske sústavy sa vyvíjajú na podklade protikladných zákonitostí. Objektívne zákonitosti, ktoré sú vlastné svetovej socialistickej sústave, vytvárajú podmienky pre stále väčšie zblížovanie jednotlivých národných hospodárstiev. Vytvárajú sa predpoklady pre to, aby sa v budúcnosti sformovalo zriadenie, ako predvídal V. I. Lenin, podľa jednotného plánu pracujúcich, ktorí zvíťazili.

*

Poznanie zákonitostí spoločenského vývinu a ich využívanie pri socialistickej a komunistickej výstavbe predpokladá stále narastajúcu úroveň uvedomelosti príslušníkov spoločnosti. Skutočnosť, že ľud sa pod vedením marxistických strán stáva za socializmu v stále väčšej miere uvedomelým tvorcom dejín, je prejavom historickej nevyhnutnosti, že socialistická spoločnosť vo svojom vývine môže sa uberať a napredovať nie živelne, ani automaticky, ale ako cielovedomý a na základe poznaných zákonitostí usmerňovný proces. V tomto procese je nevyhnutné, aby sa v stále väčšej miere vytvárali podmienky pre rast iniciatívy najširších vrstiev, pre rozvíjanie sa socialistickeho demokratizmu. Jedným z hlavných predpokladov pre to je zvyšovanie uvedomelosti — prenikania marxizmu-leninizmu do vedomia nás.

Tak ako je zákonitý vývin a napredovanie socialistickej spoločnosti v oblasti ekonomickej a politickej, tak nevyhnutnou zákonitou súčasťou tohto procesu je napredovanie v oblasti vedomia, myslenia príslušníkov socialistickej spoločnosti. Do vedomia neprichádzajú nové náhľady ani automaticky so zmenami v ekonomike, ani živelne. Tak ako ostatné úseky života spoločnosti za socializmu, aj oblasť spoločenského vedomia je pretváraná cielavedome a plánovite, pričom

zmeny a vplyvy vyvierajúce zo zmien v spoločenskom bytí vytvárajú priaznivé podmienky v spoločenskom vedomí pre prijatie náhľadov adekvátnych týmto zmenám, ktoré do vedomia zanášajú výchovné zložky nadstavby.

Marxisticko-leninská teória osvetľuje pri výstavbe socializmu a komunizmu cestu praxi. Pritom je tu v dialektickej jednote plne v platnosti primárnosť bytia, ekonomiky pred vedomím. Rast úlohy subjektívneho činiteľa predpokladá znižovanie sa vzdialenosti v zaostávaní spoločenského vedomia za spoločenským bytím. V socialistickej spoločnosti smerujúcej do komunizmu sú pre splnenie tohto všetky ekonomické, politické a ideologické predpoklady. Neoddeliteľnou súčasťou komunistickej výchovy v duchu marxizmu-leninizmu je boj proti všetkým prejavom buržoáznej ideológie, proti prežitkom súkromnovlastníckej psychológie, poverám a predsudkom.

V programe KSSS sa k týmto otázkam uvádza: „Za socializmu a za výstavby komunistickej spoločnosti, keď živelný hospodársky rozvoj ustúpil uvedomelej organizácii výroby a celého verejného života, keď sa teória každodenne stáva praxou, nadobúda prvoradý význam utváranie vedeckého svetového názoru všetkých príslušníkov spoločnosti“ (*Návrh programu KSSS, ÚVKSS, 1961, str. 83*).

Na celom svete sa nezadržateľne presadzujú zákonitosti odhalené marxizmom. Sila a nepremožiteľnosť socialistického zriadenia sa v posledných desaťročiach mnohonásobne potvrdila. Nijaké pokusy imperializmu a reakčných síl vo svete nie sú schopné zastaviť vývin dejín. Krajiny, v ktorých zvíťazil socializmus, ovplyvňujú — ako predpovedal V. I. Lenin — najmä hospodárskou výstavbou rozvoj svetovej revolúcie. Svetová socialistická sústava vo vzájomnej pomoci a spolupráci krajín nezadržateľne napreduje. Celé ľudstvo pôjde zákonite touto cestou — cestou k socializmu a komunizmu. Dnes to už nie je iba perspektíva. Je to súčasnosť, je to hlavný obsah našej epochy.

O PREDMETE KYBERNETIKY

JURAJ BOBER

Určenie predmetu každej vedeckej disciplíny a jej miesta v systéme vied má význam nielen orientačný, metodologický, ale zásadný, svetonázorový, najmä ak ide o disciplínu mladú, teória ktorej sa ešte len vytvára. Pri takejto disciplíne určenie predmetu a miesta v systéme vied býva často otázkou uznania či neuznania. A to má — ako sa neskôr presvedčíme — aj praktické dôsledky.

Ani v prípade kybernetiky nejde o výnimku. Jej pomerne krátka existencia sťažuje však situáciu každému, kto sa pokúša o určenie jej predmetu a miesta v systéme vied.

I

Zaoberať sa predmetom kybernetiky znamená vymedziť objekty a javy, ktoré kybernetika skúma.

N. Wiener vo svojej prvej práci¹ definoval kybernetiku ako vedu o spojení, riadení

¹ N. Wiener, *Kybernetika*, Praha 1960.